

HOCAM CENGİZ ORHONLU

Yusuf HALAÇOĞLU*

Öğrencilik yıllarımda çok değerli hocalardan ders aldım. Bu yüzden kendimi hep şanslı hissetmişimdir. Gerçekten de Şahabettin Tekindağ, Bekir Kütükoğlu, Münir Aktepe, Tayyib Gökbilgin, İbrahim Kafesoğlu, Fikret Işıltan, Nejat Göyünç ve nihayet Cengiz Orhonlu. Saydıklarımın Değerli Hocam Nejat Göyünç hariç hepsi Allah'ın rahmetine kavuştular. Makamları Cennet olsun.

Yukarıda ders aldığımı belirttiğim hocaların hepsinden çok şeyler öğrendim. Ama içlerinden merhum Cengiz Orhonlu benim için ayrı bir yere sahip olmuştur. Çünkü O bana insan olmayı, ilim adamı olmayı, bildiklerimizi herkesle paylaşmayı, çalışmayı, çalışıklarımızdan üretmeyi, ilimde ciddiyeti, ilimde dürüstlüğü, memleket ve millet severliğin, vatana hizmetin çok çalışmakla ve iyi eserler vermekle mümkün olduğunu, herkesce zor sayılan konuları araştırmayı, bilmediğim bir konuda konuşmamayı, bir ilim adamının ideolojiden uzak durması gerektiğini ve en önemlisi de kibirlenmeyip alçak gönüllü olmayı öğretti. Bunları bir ders olarak değil yaşayarak, uygulayarak ve kendi hayatından birer kesit sunarak, şakalaşarak anlattığı derslerinde bilhassa arşiv belgeleri ve araştırma metodu bizlere çok şeyler kazandırdı. Dersleri sade bir ciddiyetle değil, rahat, esprili ve neşe içinde geçerdi. Zaman zaman hoşuna gidecek espriler yapar O'nu güldürürdüm. Bu sebeple derste bulunmadığım zamanlarda, benim derse neden gelmediğimi sorduğunu, arkadaşlarım söylerlerdi. Bu yakınlık, mezuniyet tezimi O'nun danışmanlığında, memleketim olan Kozan'la doğrudan ilişkili bir konu olan ve günümüze kadar da etkisi bulunan "Fırka-i İslâhiye" konusunda hazırladım. Zaten danışmanı olduğu arkadaşlarımıza umumiyetle hep kendi memleketlerinin tarihini araştırmak için vermiştir. Bugün bir millî kimlik bunalımının yaşadığı ülkemizde, bunun önemi çok daha iyi anlaşılmaktadır.

* Prof. Dr., T.T.K. Başkanı

Bir hoca olarak gözümüzde büyüttüğümüz, biraz çekinerek yaklaştığımız, fakat tanıdıktan sonra çok yumuşak karakterli bir insan olduğunu farkettiğimiz bir kişiliğe sahipti. Dersleri klasik siyasî tarihin ötesinde bizlere farklı gelen, fakat çok ilgimizi çeken konulardaydı. Araştırma metodolojisini onun derslerinde öğrendik. Bir konuyu görüldüğünden farklı biçimde ele almayı ve yorumlamayı ondan öğrendik. Milliyetçiliğin neden kültür demek olduğunu yine ondan öğrendik. Tarih araştırmalarında objektif olmak gerektiğini yine ondan öğrendik.

Mezun olduktan sonra bu idealle öğretmenliğe başvurduğum. Başvuru formuna herhangi bir şehir adı yazmayıp, neresi uygun görülürse demiştim. Ama öğretmen olarak atanmam nasip olmadı. Çünkü Merhum Hocam kendisiyle doktora yapmak isteyip istemediğimi sordu. Doğrusu, asistan olmak bu sırada aklıma geldi. Dolayısıyla böyle bir teklifi beklemediğim için şaşırardım, fakat çok da memnun oldum. Tabii O'nun danışmanlığında doktora yapmak bir şerefti. Böylece 1972 yılında O'nun doktora olarak çalıştığı 1691-1699 yıllarını kapsayan *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1967 adlı çalışmasının devamını, yani *XVIII. Yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1981, konusunda doktora çalışmasına başladım. Bu arada gerekli mâlî imkânâ sahip olmak için bir özel kolejde tarih öğretmenliğine başladım. İki yıllık öğretmenliğim sonunda Robert Kolejden yüksek bir ücretle öğretmenlik teklifi aldığım, yüksek ücrete dayanamayarak teklifi kabul edeceğimi düşünerek hayli üzülüğünü öğrendim. Red cevabımı duyunca çok memnun oldu ve tam o sırada (1974) bir asistanlık kadrosunun boşaldığını ve beni bu kadroya alacağını söyledi.

Doktora konum, O'nun doktora tezinin devamı niteliğinde idi ve aşiretlerle ilgili idi. En büyük ideali benim aşiretler konusunda yetkili bir araştırmacı olmamdı.

Nihayet asistan olduğumda beni evine davet etti ve değerli eşine “İşte yeni oğlumuz” diye tanıttı. Onun bu samimiyeti beni hep etkilemiştir ve bulunduğum görevi hakkıyla yerine getirmeye çalışmamda önemli bir faktör olmuştur. Ama itiraf etmeliyim ki, hiçbir zaman onun kadar sistemli bir çalışma içine giremedim. Zira O gerçekten çok sistemli çalışan, eline geçen her ciddi eseri fişleyip, konusuna göre tasnif eden bir disipline sahipti. Bu sebeple olsa gerek o zamana kadar kimsenin ele almadığı ve cesaret edemediği konuları kolaylıkla araştırmış ve bunları dünya ilim âlemine sunmuştur. Onun çalışmalarının orijinalliği ve sosyal tarih konularında yaptığı çalışmalar, dünya bilim âleminde haklı olarak şöhret olmasına yol açmıştır. Öte yandan yabancı literatürü

Türkiye’de belki de en yakından takip eden ve en iyi bilenlerden biriydi. Bu yüzden Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’na çok eser kazandırmıştır.

Merhum hocamızın örnek alınacak bir diğer yanı, yetenekli gördüğü genç araştırmacıları çalışmaya teşvik etmesiydi. Bu şekilde, bugün Türkiye’nin önde gelen bilim adamlarından birçoğu, Onun bu tür ısrarlı takibine maruz kalmıştır. Bundan dolayıdır ki, bizzat kendisinin eseri olan *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* fasılasız ölümüne kadar çıkmıştır.

Bizleri devamlı arşiv ve kütüphanede çalışmaya teşvik ederdi. Kendisi âdeta arşiv memuru gibi devamlı çalışır, çalışma salonunda bulunan evrakını koyduğu bir çantası, arşiv memurlarınca korunurdu. Özellikle arşive ilk gelen araştırmacılar, Onun sıcak yaklaşımıyla moral kazanır, okuyamadıkları kelimeleri sorarlardı. Şimdi ne zaman arşive gitsem, onun orada çalıştığını görür gibi olurum.

O’nun idealist bir diğer yanı da zengin olmayan, temiz Anadolu çocuklarının bilim adamı olmasını istemesiydi. Nitekim bir gün İlhan Şahin arkadaşısıyla odasındaiken, bize, “eğer siz zengin çocukları olsaydınız, asistan olarak almazdım” demişti. O’nun en önemli meziyetlerinden birisi ise alçak gönüllü olması ve büyük bir bilim adamı olmasına rağmen, yazdıklarını gerektiğinde düzeltmemiz için bize verip okutmasıydı. Bu sebeple bizler de hemen her makalemiz veya kitabımızda aynı yolu takip ettik.

Vefatından bir kaç saat önce (Cuma), ertesi gün yeni yaptırdığı evine taşınacağını, kitaplarını bizim taşımamızı istemişti. Ne yazık ki, evine taşınmak nasip olmadı. Ama kitaplarını yine biz taşıdık.

Vefat ettiği zaman henüz 48 yaşındaydı. O’nun ölümü çok erken oldu. Henüz öğreneceklerimizi tamamlayamadık. Bizler büyük bir rehberi, Türkiye ve dünya ise değerli bir bilim adamını kaybetti. Ölümünde gazetelerde bir köşe yazarı şöyle yazmıştı: “Türkiye büyük bir ilim adamını kaybetti. Üzülmemek elde değil. Lâkin takdir yüce Allah’tan” .

Ruhu şad olsun, makamı cennet olsun.